

"MINNEN FRÅN BÄCKEGRUVAN 1949-1951"

Jag var säker på att jag gick ett hårt öde till mötes när jag vid åtta års ålder fick höra att vi skulle flytta till en liten by i Bergslagen som hette Bäckegruvan. Pappa och alla mina kamrater var i Halmstad så varför kunde vi inte stanna där? Mamma skulle tjänstgöra som småskollärlarinna och undervisa åtta ungar, förmodligen i evighet, och jag var en av de åtta eftersom jag skulle börja i andra klassen på hösten. Platsen fanns inte ens på kartan, vi visste bara att den låg någonstans i närheten av Lindesberg och Riddarhyttan eller vad det nu var. Ingen ville lyssna på mina invändningar så det enda jag kunde göra var att tjura en längre tid, i flera dagar faktiskt.

Många år har förflutit sen dess. Nu sitter jag i mitten på den nordamerikanska kontinenten och tänker tillbaka på mina uppväxtår i Sverige. Allt sedan jag började mina funderingar har minnena blivit fler och fler tills bästa sättet att få någon ordning på det hela tycks vara att skriva ner något av mitt förflutna. Och har jag tur kommer kanske andra också att få glädje av vad jag har att säga. För trots dysterheten i det första stycket framstår nu de två åren jag tillbringade i Bäckegruvan som en period full av glada dagar, lugn och trygghet. Ja, jag önskar nästan att mina farhågor om att bo i Bäckegruvan i evighet hade förverkligats!

Ungefär så här såg jag då på tillvaron: Fred tycktes råda i världen (med undantag kanske av Korea som ju var långt borta). Kungen satt i Stockholm och under honom fanns det visst en landshövding och under landshövdingen hade vi en överlärare för alla skolorna i trakten. Sist i rangordningen kom Nils Lilja som var uråldrig och som bodde alldeles intill det stora gruvhålet mitt i byn. (Jag skulle minsann aldrig våga bo så nära det förskräckliga hålet fullt av svart vatten och som förresten var så gott som bottenlöst).

Nils Lilja och hans fru Ebba tog hand om städningen och eldningen av skolhuset och visste svaret på alla frågor om bygden och säkert en hel massa annat också så dom måste man verkligen känna djup respekt för. Med kungen, landshövdingen, överläraren och Nils Lilja i spetsen för tillvaron var ju allt i bästa ordning. Att något otrevligt någonsin kunde hända var otänkbart. Och inget otrevligt hände heller under de två åren vi bodde där. När allt kom omkring hände väl knappast någonting alls, livet gick sin trivsamma gång medan tiden stod stilla.

Vi tog förstås tåget från Halmstad till Bergslagen. Sista sträckan till Riddarhyttan var smalspårig, något som tydligen var ganska ovanligt även på den tiden. Möblemanget vi hade med oss bestod av tunga mörkbruna ekmöbler med många krusiduller och inlagda speglar. Pappa hade ropat in alltsammans på auktion före vår avresa och hade varit mycket belåten med det låga priset.

Väl framkommen kände jag mig helt överväldigad av storleken på skolhuset på två våningar och med en källare uppdelad på fyra rum. Lärarbostaden upptog halva huset och den andra halvan bestod av klassrummet och (på övervåningen) en jättestor gymnastiksal och ett utrymme för träslöjd, vilket förstås inte kom till användning för de åtta småskolebarnen som numera hade hela skolan till sitt förfogande. I källaren fanns en värmepanna, ett tvättrum med ett kar av cement och en bastu. Det måste ha funnits en lag på att bada skolbarnen över hela landet på den tiden. I Halmstad hade dom haft ett jättestort ångande rum med minst hundra runda badkar i flera långa rader för regelbundna skolbad. Vitklädda tanter med hårda borstar gick sina rundor och skrubbade och skrubbade. Nej, källaren med sina associationer var

tydligt ett ställe jag skulle undvika så mycket som möjligt i fortsättningen. Men skulle jag någonsin lära mig att hitta rätt i resten av huset? Allting var så stort, så ljust och så rent och nyfernissat. Lukten av fernissa har ända sen dess fått mig att tänka på skola. Till och med utetoaletten (som vi faktiskt hade ett annat namn för) var nyfernissad och hade en utsträckning som kunde betjäna fyra, eller kanske var det fem, ungar samtidigt. I samma länga fanns en vedbod och en snickeriverkstad med en trappa upp till ännu ett rum på andra våningen. I trädgården fanns flera äppelträd, syrener och pioner. Mitt på gräsmattan stod flaggstången och så hade vi ett stort grusbelagt område att leka i, med det grövsta grus jag någonsin sett, nästan som små kullerstenar. Två grindar ledde in genom staketet. Vid den stora grinden stod en fin lönn. På andra sidan staketet och så gott som runt hela huset rann en bäck omgiven av videbuskar. Om våren fanns det vitsippor vid bäcken och runt björkarna som det fanns gott om i den närmaste omgivningen. Sedan tog granskogen vid och någonstans bortom granarna fanns resten av världen som jag inte visste mycket om och som för tillfället inte intresserade mig alls.

Själva byn bestod av 7-9 rödmålade gårdar (samma färg som på skolhuset). De var kringspridda lite här och där med ängar och åkerlappar emellan. Mitt i byn stod kapellet och lite längre ner fanns en liten lanthandel som tillhörde Nils Lilja och som hölls öppen vid olika tider på dagen eller när någon knackade på dörren till hans bostad och bad att få handla. Det var lågt i taket i den lilla affären. På disken stod en balansvåg som det tog en lång tid och mycket möda att balansera. För de inhandlade varorna fanns rullar av omslagspapper och klistreremсор som måste fuktas innan de kunde användas. Allt detta brukade också ta en lång tid i anspråk. Nils Lilja hade en bror som hette Karl och som bodde alldeles intill affären. Karl var gift med en syster till Ebba Lilja och deras artonåriga dotter Maj-Britt skötte om matlagningen åt skolbarnen. Det var god och näringsrik mat med massor av rotmos, rivna morötter och fiskbullar. Efteråt brukade hon svärta vedspisen så den nästan lyste. Hennes fästman jobbade på Grönland. Nils Lilja brukade också sälja honung ur egna bikupor för två kronor burken.

Mellan kapellet och skolhuset fanns en gård som innehades av två äldre systrar, Hanna och Gerda Berggren. De brukade laga mat åt predikanten som kom till kapellet ibland och Hanna tjänstgjorde dessutom som lärarinna i söndagsskolan. Varje barn fick en pappskiva med bilden av ett äppelträd och sedan ett litet mörkrött äpple av papper att klistra på trädet varje gång han eller hon kom till söndagsskolan. Det var också hos Hanna och Gerda som jag gjorde min första bekantskap med en mangel och en separator, två mekaniska underverk som jag var mycket förtjust i.

På landsvägen genom byn växte det gräs mellan hjulspåren. Trafiken bestod i regel bara av den gamla fyrkantiga taxin som skjutsade skolbarnen in och ut ur byn och som drog en liten släpvagn för att kunna plocka upp mjölkflaskorna från gårdarna. Och så förstås hästen spänd till en vagn med trähjul som hörde till familjen Pettersson i Nytorp, ett litet stycke bortom skolhuset och där vägen tog slut. Kerstin och Hasse bodde i Nytorp, de enda barnen i hela byn om jag inte räknade mig själv. Kerstin var något äldre än jag och Hasse något yngre. På tal om vägen så spärrades den på två ställen vid den Berggrenska gården av grindar som måste öppnas och stängas varje gång man skulle passera så att korna inte skulle kunna komma ut.

Jag kom just nu ihåg att det fanns ännu ett fordon i byn, cykeln som tillhörde Valdemar Berggren. Han var den tålmodige och tystlåtna postbäraren som tydligt tillbringade 4/5 av sitt liv på sin cykel, i ur och skur. Tack vare Valdemar kunde vi få brev, dagstidningar och ibland till och med paket från ett varuhus i Stockholm vid namn Åhlén & Holm. Nyheter var

det förresten ingen brist på alls. Vi hade ju tidningarna och så dagsnyheterna på radion från Stockholm precis klockan 19:00 varje dag. Mamma brukade alltid få ett spänt uttryck i ansiktet när hon lyssnade på nyheterna och så måste jag vara alldeles dödyst medan den sakkunniga rösten bara malde på. Ända sen dess har jag aldrig tyckt om att lyssna på nyheter, en motvilja som på sistone blivit starkare än någonsin förr. Undrar hur det kommer sig? Vi var alltså långt ifrån isolerade från omvärlden där vi bodde mitt i de milsvida skogarna. Det fanns förresten också en telefon i byn. Den var i skolhuset och numret var: Granhultsbruk 24.

Umgänget grannarna emellan brukade vara som livligast vid födelsedagar och namnsdagar. Alla namnen räknades och folk hade på den tiden ofta tre förnamn. Den gamla seden med sju sorters kakor, tårta och dopp gällde fortfarande för det mesta. Många äldre människor tyckte om att sörpla sitt kaffe ur fatet istället för koppen. Med en sockerbit i munnen. Kaffet bryggdes förresten aldrig. Det maldes först för hand och kokades sedan i en kaffepanna på vedspisen. Hela befolkningen i trakten samlades i skolhuset vid vissa högtidliga tillfällen. Det gavs ett husförhör där en gång när kyrkoherden från Ramsberg kom dit. Annars kom de mest för att närvara vid skolbarnens julprogram. Jag minns särskilt den gången vi flickor fick i uppdrag att dansa någon sorts balett i kjolar tillverkade av vitt kräppapper. Scenen var förstås på plattformen där orgeln och katedern brukade stå med svarta tavlan i bakgrunden.

Mamma brukade öva på orgeln varje eftermiddag för att vara säker på att allt skulle gå smidigt vid morgonandakten följande dag. Inte för att jag tror att någon hade märkt om hon skulle ha spelat fel. Vi pep med i psalmsången utan större entusiasm, men jag minns fortfarande de vanligaste sångerna som ”Blott en dag”, ”Tryggare kan ingen vara” och ”Den blomstertid nu kommer” (vilken brukade sjungas med mera kläm) och flera andra. Jag är numera mycket förtjust i dom allesammans. ”När juldagsmorgon glimmar” brukade sjungas strax före jul. Vi hade då varsitt litet stearinljus brinnande på skolbänken alldeles intill hålet för bläckhornet. Jag tror inte att jag någonsin känt en så stark julstämning som då.

Ungarna var mycket väluppfostrade. Några problem med disciplinen förekom inte alls. På rasterna brukade flickorna leka på ena sidan av gårdsplanen och pojkarna på den andra. Flickorna brukade ha rosetter i håret, randiga eller rutiga förkläden och stickade yllekoftor. Pojkarna hade ofta knäbyxor och rutiga sockor och yllevästar. Alla hade gummistövlar på hösten och pjäxor på vintern.

Vintern, ja. Den var underbar. Det kom alltid massor av snö och ändlösa tillfällen till skidåkning. Varje hushåll hade en sparkstötting och det var vanligt att de lite större ungarna, när dom samlades nere i grannbyn Gammelbo, kopplade samman flera stycken i en lång rad och for nerför någon backe så fort dom kunde. Men råkade man då stöta på grus eller sand på vägen så flög hela lasset hals över huvud med ofta otäcka resultat. Roligt hade man i alla fall så länge det varade.

Så fort den mesta snön hade smält bort satte mamma och jag igång med våra långa skogspromenader. På våren plockade vi murklor och på hösten ”vanlig” svamp, oftast förstås kantareller. Jag kan liksom ännu höra suset av de stora skogarna och känna lukten av fuktig mossor varje gång jag tänker på våra strövtåg. Här och där kom vi på en liten rund öppning i skogen täckt med ljusgrönt gräs, platsen där det nyligen funnits en kolmila. Ibland gick vi vilse men lyckades ändå ta oss tillbaka hem innan det blev alltför mörkt ute. En gång kom vi ända fram till Haraldsjön, djupt i de stora skogarna. Den var så klar att man kunde se botten ett bra stycke från stranden. Intill sjön fanns en övergiven gård med en lada försedd med en svalgång. Måste väl ha varit där sen Gustav Vasas tid? Ett stycke in på den smala landsvägen

som grenade av mot Riddarhyttan fanns också något mycket gammalt. Det var en liten byggnad av bjälkar som kanske en gång tjänstgjort som smedja eller något liknande. Runt den fanns massor av liljekonvaljer på våren. Utefter landsvägen fanns många olika växter. Dom var övertäckta med spindelväv som inte syntes utom när daggen lade sig över dikesrenen. Då sprakade det som av diamanter i solskenet.

Och när jag nu tänker tillbaka på åren i Bäcke-gruvan så märker jag att alla mina minnen från den tiden har något av samma sagolika lyster över sig. Kanske var det ur flera synpunkter den bästa tiden av mitt liv. Men ingenting varar i evighet och när ryktet om att skolan skulle läggas ner nådde oss blev det bara att flytta någon annanstans. Omständigheterna tog oss till Småland där vi bosatte oss i närheten av Värnamo. Mamma fick tjänst som folkskollärarinna i Åkers socken och själv gifte jag mig med en amerikanare och flyttade till Kalifornien efter min studentexamen 1961.

Helt plötsligt verkar det som om jag nått slutet på min berättelse. Om jag inte skyndar mig att sätta punkt nu kommer jag säkert att tänka på något annat jag måste säga och så vidare i all oändlighet. Att jag egentligen är en mycket tystlåten person kan väl ingen ana vid det här laget. Kanske bara en sak till: Skolan brann ner för länge sedan och platsen där den stod är nu övervuxen av granskog. Och mitt i granskogen står flaggstängen som den alltid gjort.

Tiiu Swan, Nebraska
Februari 2007